

Олександра МАЛАШ,

orcid.org/0000-0002-5726-5646

кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України
(Київ, Україна) *darmodej@ukr.net*

МОВНО-КУЛЬТУРНА СИМВОЛІКА ПРАЦІ (НА МАТЕРІАЛІ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ БОЛГАР УКРАЇНИ)

У статті розглянуто питання лінгвокультурної символіки праці в народних піснях болгар – нащадків переселенців XVIII – XIX ст., які проживають на Півдні України. Проаналізовано низку трудових процесів, згаданих у фольклорних текстах, які були записані українськими й болгарськими дослідниками в останні десятиріччя XX – перші десятиріччя XXI ст. в болгарських селищах Одеської, Запорізької, Миколаївської областей і Криму.

Для болгарського етносу праця – це можливість виживання, адаптації, самоствердження і в фізичному, і в метафізичному плані. Тому в мовній картині світу болгар-переселенців вона посідає особливе місце. Працьовитість – головна чеснота представника роду, народу, людини взагалі.

В болгарських народних піснях, які виконували нащадки болгар-мігрантів, лінгвокультурну символіку має хліборобство, виноградарство, текстильні роботи, приготування їжі. Хліборобська праця постає в колективній свідомості болгар як засіб очищення від всього лихого, як відродження людини і надійний спосіб розбагатіти. Виноградарство втілює зв'язок із прабатьківщиною, предками, є символом життя. Прядіння й ткацтво – це вияв творчої енергії людини, спрямованої на впорядкування хаосу. Інколи обробка тканини перетворюється на наснаження стихіями, що важливо для тих, хто користуватиметься виготовленою річчю. Прибирання, замітання здебільшого згадуються в контексті змін у особистому житті (наприклад, заміжжя героїні). Особливості приготування їжі також дозволяють болгарському етносові виділити себе з-поміж іншомовного та іншокультурного оточення за допомогою етноспецифічних наїдків.

Болгарські фольклорні тексти обіцяють визнання тим, хто готовий до самопожертви заради виконання свого обов'язку, адже ресурсний внесок людини – запорука добробуту й щастя не лише малої родини, а й великої болгарської громади.

Ключові слова: болгарська мова, болгарини в Україні, лінгвокультурологія, фольклор, праця, мовна картина світу.

Oleksandra MALASH,

orcid.org/0000-0002-5726-5646

Candidate of Philology, Junior Researcher
of O. O. Potebnia Institute of Linguistics
of the National Science Academy of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) *darmodej@ukr.net*

LINGUISTIC AND CULTURAL SYMBOLS OF LABOR (BASED ON THE FOLK SONGS OF THE BULGARIANS OF UKRAINE)

The paper is a study of the linguocultural symbolism of the work in the folk songs of the Bulgarians in the South of Ukraine, those are descendants of the migrants in 18th – 19th c. We analyze a range of work processes mentioned in the folklore texts recorded by Ukrainian and Bulgarian researches in the last decades of the 20th – the first decade of the 21st c. in the Bulgarian colonies of Odessa, Zaporizhia, Mykolaiv regions and the Crimea.

The hardworking is an opportunity for the Bulgarian ethnos to survive, adjust and assert itself in the physical and metaphysical sense. That is why the work plays a special role in the Bulgarian linguistic world image. Diligence is a dominant dignity of a dynasty representative, a human at all.

We reveal the linguocultural symbolism in such activities mentioned in the Bulgarian folklore text as the tillage, winegrowing, textile works, cooking etc. The agriculture is having been perceived in the collective identity as a cleansing of wickedness, as a revival of the human, a steady mode to become rich. The winegrowing manifests the straight entity of the Bulgarian language island and the ancestral homeland, it symbolizes the vitality. Spinning and weaving externalize the creative energy arranging the space against chaos. Sometimes working out the cloth passes into a taking up the nature power, which is important for the people who will use those manufactured things. Cleaning, sweeping are mentioned in the text in a sustainable relation to the serious changes in the private life – e.g. marriage of the female lead. Cooking also lets the Bulgarians to distinguish themselves among the societies of other languages and cultures through ethnospecific food.

The Bulgarian folklore texts promise recognizing for everybody who is ready for self-sacrifice in paying his or her due, because the resource investment of a person is essential for the happiness and prosperity of the both minor family and the great Bulgarian community.

Key words: Bulgarian language, Bulgarians in Ukraine, linguoculturology, folklore, work, linguistic world image.

Постановка проблеми. Тема праці, життєвої активності людини завжди на часі. З початку розвитку людської цивілізації від працевитості залежали шанси вижити. Вміння впорядковувати простір довкола себе, розпоряджатися наявними ресурсами викликало в суспільстві повагу, бажання наслідувати, створювати ідеальні постаті, на які середньостатистична людина, яка належить до відповідної спільноти, мала б орієнтуватися. І нині, звертаючись до цих іконічних образів, можна побачити, наскільки важливою була праця в матеріальному й духовному розвої народу, як закономірно вона ставала культурною константою, на якій трималася тожсамість будь-якого етносу.

Тому природно, що культ праці підтримували, транслювали його від покоління до покоління. Працю вважають одним із ключових концептів, віддзеркаленням семантики менталітету (Щербачук, 2011: 524). Народ складав повчальні сюжети, в яких трудівники здебільшого отримували нагороду, а ледарі – діставали покарання. Не є винятком і болгарі. Кожен етнос має свою скарбницю фольклорних та авторських казок, які уславлюють працевитість. Серед болгарських фольклорних сюжетів найвідомішими є «Ленивата невьяста» («Ледача дружина»), «Който не работи, не трябва да яде» («Хто не працює, той не їсть»), «Мързеливият» («Ледачий»), «Сливи за смет» («Сливи за сміття»).

Ставлення болгарського народу до праці відображено й у прислів'ях: *Бог помага, ала в кошара не вкарва* («Бог помагає, але до кошари не заганяє»), *Искаш ли да ядеш с голяма лъжица, вземи голяма лопата* («Хочеш їсти великою ложкою – візьми велику лопату»), *Както ръчица тупала, тъй гърбица носила* («Як рученька чіпала, так і спинопка носила»), *Няма добро без пот* («Нема добра без поту»), *Работата краси човека, мързелът го грози* («Праця прикрашає людину, а лень псує»), *Суха поля риба не яде, а мокра* («Суха спідниця риби не їсть, лише мокра») та інші (Григоров, Кацаров).

Слово *работа* «праця, робота» болгарі вживають у найрізноманітніших значеннях в складі фразеологічних сполук, паремій: *божа работа* – «на все воля Божа», *такива ми ти работи* – «ось такі справи», *не ти е работа* – «нічого собі», *не е моя работа* – «не моє діло», *гледай си работата* – «відчепися, дивися за собою, роби свої справи». Можна також пригадати народну казку про те, як Господь благословляв різні народи й болгарам дісталася саме праця – те, що їм вдаватиметься краще, ніж іншим (Дельт на различните народности).

У цьому дослідженні йтиметься про тих болгар, які через складні історичні обставини опинилися поза межами Болгарії. Один із таких болгарських етнічних островів розташований в Україні. Компактні болгарські поселення утворювалися протягом XIX ст. внаслідок міграції болгарських родин із захоплених османською владою земель до Російської імперії, до складу якої на той час входила й Україна (теперішні Одеська, Миколаївська, Запорізька області, Крим). На теренах колишньої Австро-Угорщини (на Закарпатті) також проживають нащадки болгар-переселенців. У цій статті зосереджу увагу на тій частині болгарської меншини, представники якої мешкають у Причорномор'ї та Приазов'ї.

Болгари-мігранти оселилися свого часу на тих землях, де раніше ніхто не жив. Тому довелося докладати максимум зусиль, щоб перетворити пустелю-степ на родючі угіддя, які б могли прогодувати родину. Тож немає жодних сумнівів, що саме завзятість і невтомність допомогли їм адаптуватися на чужині та виростити наступні покоління гідними представниками свого етносу.

Прапращури болгар – мешканців України передали наступним поколінням у спадок непересічну національну картину світу, унікальну систему мовних образів, символів і концептів, які втілюються в живому розмовному мовленні й добре зберігаються в усній народній творчості. Провідну роль у цьому чималому масиві текстів відіграють трудові процеси.

Аналіз останніх досліджень. Концепт «праця» став об'єктом дослідження О. Алещенко, М. Вітанової, Т. Гоннової, Т. Радзієвської, Л. Щербачук, О. Грущак та інших. Окремі розвідки присвячені саме мові болгарського фольклору – народних казок, прислів'їв, приказок – порівняно зі спадщиною інших слов'янських і неслов'янських етносоціумів. Однак всі відомі нам праці з болгаристики насамперед розглядають мову болгар метрополії. Болгарський мовний острів ще не був об'єктом спеціальних досліджень на цю тему. Саме тому здобуток українських і болгарських вчених, які свого часу встигли зафіксувати фольклорні тексти, які виконували нащадки переселенців, надзвичайно цінні, оскільки дозволяють проаналізувати приховані в них мовні символи в контексті традиційної болгарської культури, яку принесли з собою й усіляко підтримували поза метрополією мешканці болгарських колоній.

Об'єкт, мета й завдання цієї публікації. Об'єктом дослідження стали вислови, що позначають різноманітні трудові процеси в болгарській традиційній культурі. Я обрала джерельною

базою кілька збірок народних пісень, які виконували й виконують етнічні болгари в Одеській, Запорізькій, Миколаївській областях і в Криму. Ці пісні в другій половині ХХ та на початку ХХІ ст. зібрані й опублікували українські та болгарські дослідники Л. Ноздріна, Н. Кауфман, С. Цветко, О. Червенко, А. Кіссе.

Мета дослідження полягає в реконструюванні мовно-культурної семантики та символіки трудових процесів, про які йдеться в народних піснях болгар-переселенців, які проживають в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз текстів народних пісень, які виконують представники болгарської діаспори в Україні, дав змогу простежити ненав'язливий, але беззаперечний культ працьовитої людини, довкола якої розгортається більшість сюжетів. Як соціально-побутові, так і ліричні, а подеколи й міфологічні пісні зблизка демонструють постать героїні або героя, зайнятих важливою справою.

Народна мораль стверджує, що працьовитість має бути на першому місці, коли обираєш пару для створення сім'ї: *«Ни глядай момата празник на юрото, най глядай момата дельник на чикъма»* («Не дивися на дівчину у свято на танці, але дивися на дівчину в будень на ниві») (Кауфман 1: 109). Хоча людина, з якою береш шлюб, повинна вміти не лише працювати, а й розважатися, тобто бути активною в усьому: *На хоро първа заиграва, на нива първа заженва* («У танку перша починає танцювати, на ниві перша починає жати») (Червенко, 2012: 56).

Фольклорні тексти демонструють розмаїття занять, які практикували в традиційних болгарських селах. Більшість із них натепер зникли або зазнали трансформації, а інформанти, від яких дослідники записували пісні, чули про ці заняття від старшого покоління.

Чи не найбільша кількість пісень, які виконують нащадки болгар-переселенців в Україні, пов'язана з хліборобською працею: *сяла й баба прусо* («сіяла баба просо») (Червенко, 2012: 103), *на нива отишла* («на ниву пішла») (Кауфман 2, 1982: 246), *цял ден Пена снопи женила* («цілий день Пена снопи жала») (Червенко, 2012: 93), *биволи в каруца впрегнали* («буйволів у віз запрягли») (Кауфман 2, 1982: 246).

Працю на землі змальовують як надійну заповиру багатства: в одній із пісень герой розповідає, як став заможним господарем. За його словами, сини, яких у родині було дев'ятеро, привчилися до роботи й озолотили свого батька: *«кутих им рала писани, кутих им руси биволи, в честом ги поли заведах, да йорат черни угари, да пръскат*

жълта пшеница» («я купив їм білих буйволів, у чисте поле завів, щоб орали чорні ріллі, засівали жовту пшеницю») (Кауфман 2, 1982: 234).

Хліборобство постає як очищення від лихого минулого, як робота, яка має перетворити на святого навіть розбійника: *«сину, остави тувази пусто хайдутство (...) та купи лиси бивули, (...) и земи рало на раму, (...) черни югаре да юреш, и жърто жито да сяеш»* («сину, облиш це кляте розбишацтво, купи рудих буйволів, закинь рало на плече, ори чорні ріллі, засівай жовте жито») (Цветко, 2005: 39).

Проте народна мудрість застерігає й від фанатизму у праці, надто коли немає кому допомогти. В одній із пісень молода жінка заклалася з турками, що зможе самотужки вижати ниву, яку орали три дні трьома плугами. Якщо ж героїня не впорається з роботою, то турки заберуть її у полон. Маринка рано-вранці вирушила на ниву з немовлям і *слънцето трепти, заюда, Маринке ниве дужнала, дужнала и снопи забрала, (...) ем я бързала да иде крава да дои.* («сонце тремтить, заходячи, Маринка ниву дожала і скирти збрала, поспішила йти з поля корову доїти»). Замучена важкою роботою в жахливу спеку, жінка забула забрати з поля свого маленького сина, і його розірвали вовки (Цветко, 2005: 51–52). Проте в цьому сюжеті є досить зрозуміла метафора: або ти працюєш на себе, свою родину, рід, або будеш поглинутий (усунений) ворогом, станеш його рабом.

Згадано в піснях і виноградарство, яке активно практикували болгари-переселенці в причорноморських і приазовських степах: *Садила й мума край море лозе* («Садила дівчина біля моря виноград») (Червенко, 2012: 57). Нині болгари в Україні також охоче вирощують виноград, а 14 лютого святкують *Трифон Зарезан* – свято на честь виноградарів і виноробства.

В болгарських народних піснях фіксуємо й вислови, присвячені скотарству. Це й випасання худоби: *Пасъл ми Тоню шилята* («Пас Тоню ягнят») (Червенко, 2012: 87), і доїння, й догляд за молодняком: *девът и крави издоила, девът и телци излъчила* («дев'ять корів видоїла, дев'ять телят вилучила») (Кауфман 2, 1982: 246). Саме під час випасання худоби відбуваються романтичні побачення пастуха з дівчиною.

Значне місце у фольклорному ерголексиконі болгар-переселенців посідає лесикапрядіння й ткацтва, включно з післяткацькою обробкою тканин. *Донка на порти стуюши, бяла куприна придяши* («Донка на воротах сиділа, білий шовк пряла») (Червенко, 2012: 64), *Тъкала й Донка пристялки* («Ткала Донка фартухи») (Червенко, 2012: 88).

За давніми віруваннями ткати людину навчив сам Бог (СД, 271). Ткацтво символізувало творення життєвого шляху, впорядкування хаосу за допомогою людських рук (СД, 278). На відміну від східних слов'ян, для яких процес ткання був майже сакральним процесом, а до присутності не допускали чужих, навіть мачуху чи свекруху (СД, 274), болгарки могли залучати до ткацьких робіт своїх далеких родичок, подруг, влаштовувати колективні посиденьки за кроснами.

Після того, як тканину було виткано, її обов'язково потрібно було вибілити. *Иленка на бряг стуюши – бяло си плътно бялиши* («Еленка на березі стояла, біле полотно білила») (Цветко, 2005: 20), *При младите моми, дето платно бялат* («Біля юних дівчат, які білять полотно») (Цветко, 2005: 39). Вибілювання – це насичення майбутнього виробу енергією води (спочатку тканину занурювали у воду), вогню й повітря (її сушили на сонці, обвіювали вітром). При цьому енергію стихій отримували й учасниці та учасники процесу. Недарма пісні, де згадано обварювання тканин окропом і їх вибивання – *валевица* (Кауфман: 1, 276), оповідають про появу нової пари, сім'ї: разом із речами, які створюють молодята, енергію стихій вбирають і вони самі.

Праця, пов'язана з виготовленням ниток, тканин, була важливою ще й тому, що давала можливість бодай мінімального заробітку. Про це йдеться й у пісні: *Остана Донка дувица със две ми дребни дичица. Тежку ги Дона глидала на хурка и на въртено* («Лишилася Донка вдовою з двома малими дітками. Важко було їх Доні ростити, маючи лише прядку й веретено») (Червенко, 2012: 55).

Про шиття в болгарській народнопісенній ліриці небагато згадок. Цей процес переважно асоціюється з підготовкою до майбутнього весілля: *Мума сиди пут чървен-бял трандафил, си ший дари купринени, да дарува свекър и свекърва, да дарува зълва и итърва* («Дівчина сидить під червоно-білими трояндами, шие дари шовкові, щоб обдарувати свекра та свекруху, зовицю і братову») (Цветко, 2005: 58).

Досить пошанована і нетворча, цілком повсякденна побутова праця: *да ида за дърва със дърварити* («іду по дрова з дроворубами») (Цветко, 2005: 30), *Маринка двори метяше* («Маринка обійстя замітала») (Червенко, 2012: 51), *Яна й двори мела, двори като поли* («Яна замітала обійстя, обійстя як поле») (Кауфман, 2: 360), *«Мела й Дона дворе (...) с метла чимчирюва, с китка бял босилек»* («Замітала Дона обійстя самшитовою мітлою, букетом білих васильків»)

(Кауфман, 2: 361). Замітання, крім суто гігієнічної функції, набувало символічного значення – мітла чи віник в руках людини мали здатність прогнати будь-яку нечисту силу з хати або обійстя, «вимести» хворобу (СД, 3: 231–235). Крім того, сон про замітання віщував кардинальні зміни в житті – наприклад, весілля (СД, 3: 235). Підтвердженням зв'язку замітання з наближенням весілля є й сюжети, в яких дівчині, коли вона прибирає, птах приносить послання про прихід сватів (Кауфман, 2: 360).

Болгарська народна пісня згадує й про прання. Особливістю цього процесу є його нерозривний зв'язок із потойбічною силою. Героїні прали не вдома, а на річці, де, за давніми уявленнями, могли мешкати духи. Що довше людина перебувала біля води, то більшим ставав ризик зустрітися із нечистю. Тому, пішовши *дреи да пирем, чернити дреи бели да станат, белити дреи черни да станат* «одяг прати, щоб чорний одяг став білим, білий одяг чорним», молода жінка може зустріти *зъмя* – змію (Кауфман, 1982: 253).

Нечасто, порівняно з іншими трудовими процесами, в піснях згадують приготування їжі. Героїні, рідше герої, готують обов'язково щось автентичне, болгарське: *Да направи зельника* («Щоб приготувати пиріг із капустою») (Червенко, 2012: 103). *Разтучи ми тънки милинки* («Розкачай мені тоненько тісто на мілінки») (Червенко, 2012: 45).

Милинки – це кругла випічка з дріжджового тіста у вигляді з'єднаних між собою невеликих пухких кульок-пампушок. І хоча країнознавчі джерела не дають пояснень щодо цієї страви, проте ймовірно, що рум'яні *милинки* – символ Сонця, можливо були й символом єдності, важливої як для малої родини (в межах оселі), так і для великої родини болгар, які мають триматися разом. *И девет тънки баници* («І дев'ять листкових пирогів із тонкого тіста») (Цветко, 2005: 46) – це також про зв'язок з історичною батьківщиною, де *баница* популярна. *Шарену им ягне упечи* («Пістряве ягня їм засмажив») (Цветко, 2005: 35), де йдеться про найпростіший спосіб приготування шойно забитого барана – на решітці (*скара*) чи на пруті (*шиши*) для дорогих гостей.

В одній із пісень чоловік просить дружину: *нагутви ми българска манджа* («приготуй мені болгарську страву») (Червенко, 2012: 47). Саму лексему *манджа* важко назвати болгарською, адже вона функціонує і в гагаузькій мові, а до болгарської, найімовірніше, запозичена з турецької *mança* «їжа (переважно для тварин)», що походить з італійської *mangiare* «їсти» Цікаво, що термін «манджа» в метрополії здебільшого

означає їжу взагалі, натомість нащадки болгар-переселенців у побуті називають її овочевим рагу (БЕР 3, 2012: 645). Страви з цією назвою є в гагаузькій кухні, тож, можливо, вживання поряд із *манджа* означення *български* має на меті підкреслити автентичність саме болгарських рецептів, адже в поліетнічному середовищі будь-які способи національного самовизначення мають вагу.

Частування їжею інколи ототожнюється з любовним побаченням, про яке в тексті безпосередньо не йдеться. Так, у сюжеті героїня запрошує сусіда, поки чоловіка немає вдома, вихваляючись: «*Слатки съм манджи згутвила*» («Я смачних наїдків наготувала») (Цветко, 2005: 34).

Варто згадати також і про ритуальне значення їжі. За свідченням дослідників, у с. Тернівка на Миколаївщині перед весіллям родичі молодих виконують обряд *замяски на кравая* (замішування короваю). Про те, що цей хліб не такий, як всі інші, дізнаємося вже з тексту пісні, яку дівчата співають під час замішування: *С девят сита да засяим, с девят сита купринени, помежду им девят були, девят були хоро играт* («Дев'ятьма ситами засіємо, дев'ятьма ситами шовковими, поміж ними дев'ять молодниць, дев'ять молодниць хоро танцюють») (Цветко, 2005: 58). У дівочих піснях, які виконують на *Лазаровден* (у суботу перед Вербною неділею), дівчину, яка на виданні, учасниці – *лазарки* – запитують: «*Готвяла ли си, муману, готвяла ли си? Чи ти идват, муману, гости-сватовници?*» («Чи готувала ти, дівчино, чи готувала? Бо до тебе йдуть, дівчино, гості-свати») (Киссе, 2006: 90). Цим наголошено, що дівчина обов'язково повинна мати вдома смачні наїдки, бо будь-якого дня її можуть посватати, а молода господиня мусить не осоромитися перед нареченим і його ріднею.

Народна мораль заохочує людину трудитися не за винагороду, а з розумінням свого обов'язку перед іншими людьми. В одній із пісень чоловік проганяє дружину через те, що вона негарна і з нього кепкують сусіди. Перш ніж піти, жінка *бяло я пране упрала, гладко мазане замаза, (...) задяна бяла къделя, запреди празну врътену* («набіло білизну випрала, гладенько намастила, засилила білу мичку, випряла аж до порожнього веретена») (Цветко, 2005: 31), чим повернула любов і повагу чоловіка.

Інколи народні пісні демонструють вправність або невправність героїв у таких складних і трудомістких справах як будівництво. *Заградил са девет дюлгера, заградил са девет мостове, деня си градат – вечер са сипат* («Почали будувати

дев'ятеро теслярів, почали будувати дев'ять мостів, вдень будують – увечері вони розсипаються») (Цветко, 2005: 31).

Праця символізує увічнення людського життя, особистості. Поранений юнак просить своїх побратимів, щоб подбали про його поховання: «*До глава ми (...) чешма изградяти (...), до крака ми (...) лозец насадяти, (...) до рька ми (...) кладенц искупайти*» («В головах у мене спорудить водограй, у ногах посадить виноградник, там, де моя рука, криницю викопайте») (Ноздріна, 2010: 16). Поява водограю, виноградника й криниці на місці поховання людини ніби продовжує життя її духу, він і далі слугує іншим, даючи перехожим найнеобхідніше – затінок, харч і воду, тобто навіть після смерті герой не припиняє свого служіння, яке було для нього ознакою і сенсом власного існування.

Висновки. Хоча від переселення болгар на українські землі минуло вже понад двісті років, нащадки зберегли унікальну лінгвокультурну спадщину, частиною якої є народні пісні, які в болгарському етномовному острові популярні й нині. У пісенній творчості віддзеркалено особливості болгарської національної ментальності, в якій центральне місце посідає праця та працелюбність. З рядків переселенського фольклору отримуємо інформацію про традиційні заняття болгарського соціуму – хліборобство, виноградарство, скотарство, різні види текстильних робіт.

Згадано також складні, трудомісткі, ризиковані види діяльності (наприклад, будівництво). Належну пошану здобувають і такі повсякденні процеси як замітання, прання, які пов'язані з доленосними подіями в житті героїв (одруження, смерть, руйнування й відновлення сім'ї тощо). Пісенні тексти стають джерелом енциклопедичних знань про болгарську традиційну кухню, на етнічній специфіці якої наголошують самі персонажі. Часто описи трудових процесів перетворюються на промовистий засіб розкриття характеру героя чи героїні. Праця – можливість увічнити життя близької людини, створивши щось на згадку про неї.

Цією публікацією не вичерпано лінгвокультурний потенціал болгарських переселенських пісень, присвячених праці як етнічному символі. У фольклорних збірках, підготовлених болгаристами ХХ – ХХІ століть, є чимало сюжетів, які не менш гідно презентують болгарський етнос натхненних трудівників, які змогли вижити й утвердитися та передати нащадкам свої найкращі національні риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 5000 избрани български пословици и поговорки. Под ред. М. Григорова, К. Кацарова. URL: <https://litclub.bg/library/bg/pogovorki/trud.html>.
2. Алещенко Е. И. Отражение фольклорного концепта «труд» в языке русской и болгарской народной сказки. Грани познания. Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ. 2013. № 1(21). С. 89–93.
3. Български етимологичен речник. Т. 3. София, 2012.
4. Български народни приказки. Слово.bg. Българска виртуална библиотека. URL: <https://www.slovo.bg/showauthor.php3?ID=16&LangID=1>.
5. Грущак О. Концепт «праця» в латинських та українських пареміях. Молодь і ринок. 2012. № 12. С. 131–135. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_29.
6. Делът на различните народности. Приказки от старите ракли. Български народни приказки. Идея и съставителство: Л. Бакалова, А. Буковски, А. Добрева. Варна : Електронно издателство LiterNet, 2007. URL: <https://litenet.bg/folklor/sbornici/rakli/delat.htm>.
7. Киссе А. И. Возрождение болгар Украины. Одесса : Optimum, 2006. 288 с.
8. Ноздрина Л. Ф. Фольклор болгарских сел Бердянского района Запорожской области. Бердянск; Запорожье : Дикое поле, 2010. 86 [1] с.: цв. ил.
9. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: В 5 т. Москва : Международные отношения, С. 1995–2012.
10. Цветко С. Български народни песни от Украйна и Крим. София : Академично издателство «Марин Дринов», 2005. 179 с.
11. Червенко О. Б. Болгарський фольклор Північного Приазов'я / О. Б. Червенко. Бердянськ [б. в.], 2012. 125 [12] с. : іл.
12. Щербачук Л. Ф. Концепт праця в українській фразеології: етнокультурний аспект. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2011. Вип. 25. С. 524–526. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_25_162.

REFERENCES

1. 5000 izbrani balgarski poslovitsi i pogovorki. [5000 selected Bulgarian proverbs and sayings]. M. Grigorov, K. Katsarov (Eds.) Ed. of M. Grigorov, K. Katsarov]. URL: <https://litclub.bg/library/bg/pogovorki/trud.html>.
2. Aleshchenko E. I. (2013). Otrazhenie fol'klornogo koncepta "trud" v yazyke russkoj i bolgarskoj narodnoj skazki [Reflection of the folklore concept Labour in Russian and Bulgarian folk tales]. *Grani poznaniya. Elektronnyj nauchno-obrazovatel'nyj zhurnal VGSPU [Sides of Cognitin. Electronic scientific and educational journal]*, 1 (21), P. 89–93 [In Russian].
3. Balgarski etimologichen rechnik [Bulgarian etimological dictionary]. (2012). Vol. 3. Sofia. [In Bulgarian].
4. Balgarski narodni prikazki [Bulgarian folk tales]. *Slovo.bg. Българска виртуална библиотека [Bulgarian web library]*. URL: <https://www.slovo.bg/showauthor.php3?ID=16&LangID=1>.
5. Chervenko O. B. (2012). Bolharskyi folklor Pivnichnoho Pryazovia. Berdiansk [In Ukrainian].
6. Delat na razlichnitate narodnosti. [The destiny of the different nations]. (2007). Prikazki ot starite rakli. Balgarski narodni prikazki [Tales from the old chests. Bulgarian folk tales]. (L. Bakalova, A. Bukovski, A. Dobрева, Eds.). Varna : Elektronno izdatelstvo LiterNet. URL: <https://litenet.bg/folklor/sbornici/rakli/delat.htm> [In Bulgarian].
7. Grigorov M., Katsarov K., Eds. (1964). 5000 izbrani balgarski poslovitsi i pogovorki [5000 selected Bulgarian proverbs and sayings]. URL: <https://litclub.bg/library/bg/pogovorki/trud.html> [In Bulgarian].
8. Hrushchak O. (2012). Kontsept "pratsia" v latynskykh ta ukrainskykh paremiakh [Concept "work" in the Latin and Ukrainian proverbs and sayings]. *Molod i rynok [Youth and market]*, 12, P. 131–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_29 [In Ukrainian].
9. Kaufman N. (1982). Narodni pesni na balgarite ot Ukrainska i Moldavska SSR [Folk songs of the Bulgarians from the Ukrainian and Moldavian SSR]: in 2 vols. (Vol. 1–2). Sofia : BAN [In Bulgarian].
10. Kisse A. I. (2006). Vozrozhdenie bolgar Ukrainy [Revival of the Bulgarians of Ukraine]. Odessa : Optimum [In Russian].
11. Nozdrina L. F. (2010). Fol'klor bolgarskih siol Berdyanskogo rayona Zaporozhskoj oblasti [Folklore of the Bulgarian villages in Berdiansk district, region of Zaporizhia]. Berdyansk; Zaporoz'e : Dikoe pole [In Bulgarian].
12. Slavyanskije drevnosti. Etnolingvisticheskiy slovar': In 5 vols [Slavic ancientries. Ethnolinguistic vocabulary]. (1995–2012). Moskva : Mezhdunarodnye otnosheniya [In Russian].
13. Tsvetko S. (2005). Balgarski narodni pesni ot Ukraina i Krim [Bulgarian folk songs from Ukraine and the Crimea]. Sofia : Akademichno izdatelstvo "Marin Drinov". [in Bulgarian].
14. Shcherbachuk L. F. (2011). Kontsept pratsia v ukrainskii frazeolohii: etnokulturnyi aspekt [Concept WORK in the Ukrainian phraseology]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podolskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky. [Studies of the Ivan Ohienko National university of Kamianets-Podilskyi. Philology.]*, 25, P. 524–526. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_25_162 [In Ukrainian].